

Má býti budoucí naše banka cedulová státní neb akciovou?

Prof. Dr. C. Horáček.

Bliží se pomalu doba, kdy stát náš bude nucen pomýšleti na to, zříditi vlastní banku cedulovou. Vlastně surogát banky takové již máme. Objevila se jeho potřeba, jakmile jsme se známou kolovací akcí odpoutali od bývalé měny rakousko-uherské a tím i od Rakousko-uherské banky, což bylo nutno, chtěli-li jsme se vyvarovati dalšího klesání hodnoty papírových peněz bankou tou i po rozpadnutí Rakouska stále rozmnožovaných. Tehdy zřízen byl u ministerstva financí zvláštní »bankovní úřad«¹ spravovaný výborem vládou jmenovaným, který převzal hlavní funkci banky cedulové, to jest výdej papírových peněz. Tyto pozůstávají z okolkovaných bankovek starých i za ně vyměněných nových, mají však spíše povahu státovek a také státovkami oficielně jsou nazývány, neboť postrádají, až na praskrovnou část, bankovní a kovové úhrady. Má sice náš bankovní úřad ve správě něco drahého kovu, jenž by mohl tvořiti zárodek budoucího kovového pokladu, ale jest to jen asi 20 milionů korun ve zlatě (120 milionů korun ve stříbre se zřetelem k budoucí dojista zlaté měně nemůže býti počítáno), což u porovnání s ohromnou výší státovek v našem území obíhajících tvoří jen nepatrné procento. Také bankovní úhrada, spočívající v soukromohospodářských - krátkodobých obchodech eskontních a lombardních, které bankovní úřad provozuje, nepadá v dnešních mimořádných dobách úvěrních na váhu. Tak převážná většina našich papírových peněz kryta jest skutečně jen úvěrem státním. Tato skutečnost a jich ohromné množství, několikeronásobné naproti dobám předválečným, nebývá často dostatečně v úvahu bráno, divíme-li se, proč cizina tak nízkou hodnotu našich korun oceňuje.

Tento stav prozatím vystačuje a úplné vybudování řádné banky cedulové nejeví se okamžitě nutným. Ba neprodlené zřízení banky takové není ani možné, má-li otázka řádné úhrady kovové současně býti řešena. Neboť dnešní inflace papírových peněz nepřipouští možnosti nějaké kvotní úhrady kovové. Napřed musí býti inflace tato odstraněna aneb aspoň podstatně zmírněna stažením přebytečných státovek z oběhu — jakým způsobem by se to stalo, nepadá v rámec této úvahy — a pak teprve lze pomýšleti na opatření zlata nějakým zahraničním úvěrem, jež by

tvořilo kovový poklad pro zbývající bankovky. Ale ovšem okamžik tento se přiblíží, jakmile budeme s to k odstranění inflace skutečně přikročiti, k čemuž nám má zejména dávka z majetku poskytnouti potřebné prostředky, a jakmile celé naše hospodářství sunouti se bude zase do normálních kolejí. Neboť pak nastane opět ozdravení porušených poměrů úvěrních, úvěr výrobní počne býti opět vyhledáván soukromými podnikateli a celý život hospodářský bude opět potřebovat onoho nevysychajícího pramene úvěru a zároveň jeho nejvyšší regulátorky, kterou jest v každém státě banka cedulová.

Kdy tato doba nastane, nelze předem přesně určit, neboť záleží to i na poměrech mezinárodních. Ale jest třeba na tu dobu se připravit a ujasnit si předem, jak asi naše budoucí banka cedulová má vypadati a na jakých zásadách přísti její organisace spočívati.

Okolnosti, jichž řešení tu bude třeba bráti v úvahu, jsou různého druhu. Bude to otázka jednotnosti banky, nebo více bank cedulových, otázka kovové úhrady, zdali má volena býti soustava kvotní aneb soustava přímého či nepřímého kontingentu, či nějaké kombinace obou, otázka typů bankovek co do velikosti, otázka organisace banky, její působnosti mimo obor cedulový atd. Zejména ale vystupuje do popředí jedna zásadní otázka, to jest má-li býti přísti naše banka cedulová ústavem státním, nebo podnikem soukromým na podkladě akciovém založeným.

Kdežto zodpovědění některých těchto otázek nečiní valných obtíží, ba jest samozřejmé, jako na příklad co do jednotnosti banky, jest naopak otázka banky státní či soukromé velmi sporná, a zdá se, že tu názory narazí dosti příkře na sebe.

Hledáme-li zásadní odpověď k této otázce v theorii, seznáme, že odpovědi takové, absolutně pro všechny doby, země a poměry platné, neobdržíme. Přirozeně. Neboť otázka tato není vlastně theoretickou, nýbrž praktickou, ona spadá nikoliv do ryzí theorie, nýbrž do národohospodářské politiky. Stejně jako otázka státních nebo soukromých železnic, státního nebo soukromého pojišťování, dolování a pod.

Obojí, jak podnikání veřejné a státní na jedné, tak i podnikání soukromé na druhé straně, má své přednosti i své vady, a záleží vlastně na celém světovém názoru, buď individualistním, nebo sociálně-politickém, jak zníti bude zásadní odpověď. Ovšem není pochybnosti, že v některých oborech podnikání odpověď ona bude nepochybná. Nepočítáme-li s úplným převratem dnešního řádu společenského a hospodářského, nemůže býti zajisté řeči o státním podnikání zemědělském, maloprůmyslovém, tržebním, jako s druhé strany ani největší individualista nebude žádati, aby výkon spravedlnosti neb obecné školství či listovní poštovníctví přesunuty byly z oblasti veřejnoprávní a obstarávány nějakými soukromými akciovými společnostmi.

Ale právě bankovníctví cedulové připouští řešení různé a jsou známy důvody, které bývají uváděny pro podnikání jednak soukromé, jednak státní v tomto oboru.

Jakožto nejpádňější důvod pro soukromou akciovou banku cedulovou bývá uváděna její větší neodvislost od správy finanční a proudů politických. Banka jakožto ústav státní buď zůstává bezprostředně podřízena ministerstvu financí a nemá pak ani práva ani možnosti vzpírat se jeho rozkazům, aneb je-li vyřčena formální její neodvislost od správy finanční, jest neodvislost ta prakticky bezúčinná. Nepřímým způsobem může vláda vždy v správu banky zasahovati a jí k účelům fiskálním aneb politickým zneužívat. Nebezpečí to je stejné ve státech absolutních, kde vláda jest v naprosté odvislosti od neobmezené vůle panovníka, jako ve státech demokratických, kde vláda jest opět jen hříčkou mocných stran politických, které na banku státní pak vykonávají rozhodující a dojista nikoliv příznivý vliv.

Této stinné stránky státní banky cedulové nelze zajisté popírati. Ale jest otázka, zdali cedulová banka akciová se vlivu takovému vymyká a proti státní moci i stranám politickým jest odolnější a samostatnější. Zkušenost ukazuje, že nikoliv, a nejnověji to potvrdilo i celé hospodářství Rakousko-uherské banky cedulové ve světové válce. Ihned na počátku této války jediným trhnutím péra zrušila vláda Stürgkhova všechny zásadní kautely, které v dobách normálních zabrániti měly převýdaji bankovek. Zrušila povinnost dvoupětinové úhrady kovové, zdanění bankovek přebytečných, zákaz obchodů se státem a vůbec vše, co zaručovalo stabilitu měny a uchování její hodnoty. Zhoubné následky toho se ovšem s logickou důsledností dostavily. Ale podobné zkušenosti, třeba nikoliv tak povážlivé, nastaly i ve všech jiných válčících státech s akciovými bankami cedulovými. Ani Italie, ani Francie, ba ani Anglie se jich zcela nevyvarovaly. A jest to vysvětlitelné. Neboť neodvislost akciových bank cedulových jest velmi ilusorní. Dle evropského systému každá, i akciová, banka cedulová podrobena jest pronikavé a dalekosáhlé ingerenci působnosti státní moci. Právo k vydávání bankovek, jakožto zákonného platidla, spočívá zpravidla ve zvláštní výsadě sbory zákonodárnými usnesené, zákonem upravena jest celá organizace banky, její působnost, otázka úhrady, typů bankovek, rozdělení zisku, stát vyhrazuje si podstatný vliv na veškerou činnost banky, na jmenování její správy, někdy i úřednictva, zřizování poboček atd. Tak i akciové banky cedulové mají ve skutečnosti velmi málo samostatnosti, nýbrž jsou a stávají se bezmocným prostředkem politiky státní. V dobách klidných a normálních nemá to ovšem valného významu a vliv státu není tu nijak povážlivý. Ale toho není ani při bance státní. Za to v dobách mimořádných, válečných, kdy požadavky finanční státu rostou do nekonečna a kdy ovšem vliv státu na banku cedulovou jest nejnebezpečnější, nejví se resistance bank akciových o nic větší než cedulové banky státní.

Druhý důležitý důvod uváděný ve prospěch cedulové banky soukromé jest onen, který čelí proti podnikání veřejnému vůbec. Právem se namítá, že každé podnikání soukromé vyniká nad veřejným svou hybností, čílostí, levností, vyšším zájmem podnikatele, kdežto podnikání státní a veřejné vůbec trpí těžkopádností, úředností, byrokratismem, netečností, vyšší nákladností správy. Výtky tyto jsou namnoze správné, ale netýkají se jen podnikání státního, nýbrž každého podnikání neosobního. A také akciové podnikání jest neosobním. Také při něm řídicí a výkonné síly nejsou zároveň podnikateli — těmi jest přece soubor akcionářů —, také při něm jest kolegiální rozhodování — správní rada —, také při něm zájem výkonných orgánů není bezprostředný, jako při osobním podnikání s jeho podnikatelským risikem, nýbrž musí býti uměle soustavou tantiemovou a remunerační vyvoláván. Proto tedy státní podnikání, ale ovšem také akciové podnikání, nehodí se pro takové obory, kde jde o rychlé rozhodování, okamžité přizpůsobování se poměrům konjunktury, o značné risiko, jako jest tržba, některá odvětví průmyslu, zemědělství. Ale nelze zásadně odmítati podnikání státní, stejně jako akciové, tam, kde celý chod podniku pohybuje se v tradičních vyježděných kolejích a kde podnikatelské risiko obmezeno jest na míru nejskrovnější, jako na příklad při dopravě železniční, pojišťování, dolování, úvěrnictví, ale také při cedulovém bankovníctví. Zde není tedy otázka podnikání státní neb soukromé, nýbrž podnikání osobní neb neosobní. A odpověď zní, neosobní, ať již státní, či akciové.

Dalším důvodem pro akciové cedulové banky bývá poukaz k tomu, že akciovou formou lze poměrně snadně a hravě opatřiti potřebný provozovací kapitál a zejména i kovový poklad pro banku cedulovou potřebný. Tento důvod byl zejména rozhodný v dobách dřívějších, kdy státní hospodářství samo trpělo nedostatkem vlastního kapitálu a kdy odkázáno bylo na výpomoc kapitálu soukromého. Tak tomu bylo v minulých stoletích ve státech západoevropských i střeoevropských. Odtud také ryze historický zjev, že skutečně většina starých bank cedulových, banku rakouskou národní s počátku 19. století nevyjímajíc, spočívá na základě akciovém. Tenkrát bylo pro stát skutečně nemožností opatřiti si několik set milionů k účelu založení banky cedulové. Dnes ovšem jsou poměry naprosto jiné. Vezměme na příklad naši budoucí banku cedulovou. Nejvyšší oběh bankovek v celém Rakousko-Uhersku činil před válkou něco přes 2 miliardy korun. Vezmeme-li na území naší republiky asi jednu třetinu této sumy, po opětném návratu normálních dob potřebnou, vidíme, že pravidelný oběh u nás sotva bude převyšovati asi 800 milionů korun. Kdyby zavedena byla u nás, tak jako byla u Rak.-uherské banky, úhrada dvoupětinová, bylo by třeba zlatého pokladu nejvýše 320 milionů korun ve zlatě. Že by tuto sumu si nedovedl u nás opatřiti, ať již zahraničním úvěrem či jinak, stát sám a že by nucen byl dovolávati se milosti a ochoty soukromého kapitálu, nebude dojista vážně nikdo tvrditi

a bylo by to také pro finanční potenci naší republiky velmi špatným znamením.

Z toho všeho jest patrné, že zdánlivě některé důvody mluví sice pro cedulovou banku akciovou, že však důvody ty nejsou tak podstatny, aby nemohly býti značně oslabeny a otřeseny. Naproti tomu však jsou jiné okolnosti, které naopak přímo doporučují, aby banka cedulová nebyla podnikem soukromým, nýbrž aby ji přímo založil a ovšem také provozoval stát sám, jakožto vlastní svůj podnik státní.

Důvody pro to jsou stručně tyto:

Výdej bankovek jest zvláštním druhem obchodů bankovních od ostatních obchodů podstatně se lišícím. Bankovky nemají povahu soukromých papírů úvěrních, jako směnky, cheky, pokladní poukázky a pod., nýbrž jsou zpravidla zákonnými platidly, mají závažný oběh a jakožto takové zastupují kovové peníze. Poskytnutím oprávnění k vydávání bankovek postupuje tedy stát ve prospěch banky cedulové část svého výsostního práva, t. zv. mincovního regálu. Jako by bylo nepřiměřené, ano nepřípustné, aby stát výkonem jiných výsostných práv pověřoval nějaké společnosti soukromé, na př. aby nějakému soukromníku svěřoval vykonávání spravedlnosti neb poštovníctví a podobně. Mnohem líp odpovídá vysoké důležitosti a funkci bankovek, jakožto náhražek peněz a platidel, je-li ústav, který je vydává, přímo ústavem státním, než soukromým, který nutno teprve zvláštními opatřeními dozoru a vlivu státu podržovat, aby dána byla záruka, že výsostného privilegia jemu uděleného nebude nějak zneužíváno.

Neméně padá na váhu další důvod, že v povaze samé každého soukromého a tedy ovšem i akciového podnikání jest snaha docílit podnikatelského zisku. Snaha tato jest přirozena a dokonce ne zavržitelná, vždyť zisk odpovídá podnikatelskému riziku a jest hlavní vzpruhou vší podnikatelské činnosti za dnešního řádu hospodářského. Ale právě proto podnikání soukromé tam se nehodí, kde docilování zisku má zásadně být vyloučeno. A to jest právě činnost bank cedulových. Národohospodářský význam bankovek, jakožto všeobecných platidel, jich funkce úvěrní, poslání bank cedulových jakožto svrchovaných ředitelek všeho domácího úvěru, jich politika diskontní, jich povinnosti jakožto strážkyň úvěru, jich zásoby na mezinárodním trhu devisovém: to všechno jsou úkoly tak vysoce důležité a zodpovědné, že se prostě nesnášejí s jakoukoliv snahou a tendencí výdělečnou. Ovšem namítá se, že stát snahu takovou může tlumit prostě tím, že stanoví maximální výši dividendy akciového kapitálu a že přebytek vyhradí si k vlastním účelům. Ale i to vlastně s posláním bank cedulových se nesnáší. U nich vůbec nemá býti žádné dividendy a superdividendy, ony vůbec nemají býti pramenem zisku ani svým akcionářům ani státu. Každá fiskálnost v bankovníctví cedulovém má býti zásadně vyloučena. Zde není třeba žádného zisku podnikatelského, poněvadž

zde není při obezřetném vedení ani žádného zvláštního rizika. Výnos má být jen potud připuštěn, pokud hradí náklady správní a tvoří přiměřený rezervní a pensijní fond. Nic dále. Právě v cedulovém bankovníctví má dojít platnosti ve své ryzosti zásada veřejnohospodářská každou soukromou výdělečnost vylučující. To ovšem se soukromým podnikáním jest v zásadním rozporu. Ale právě proto sluší v cedulovém bankovníctví podnikání veřejnému dáti přednost před soukromým, zejména i akciovým.

Ovšem přiznati dlužno, že všechny tyto úvahy platí jen s abstraktního stanoviska. Proto, jak bylo předem pověděno, nelze otázku tuto řešiti prostě absolutně, nýbrž jen relativně. Mohou v konkrétních poměrech nastati okolnosti, které budou imperativně vyžadovati jiného řešení, než k jakému se dospěje povšechným uvažováním. Mohou to býti okolnosti hospodářského, finančního i politického rázu. Snad hospodářské poměry jsou tak rozvráceny a finance státní tak nepříznivé, že opravdu nelze sehnati ani ze zdrojů domácích ani úvěrem z ciziny dostatečného kapitálu nutného k založení banky cedulové a získání potřebného pokladu kovového. Snad následkem neutěšené situace politické jest úvěr státní tak otřesen, že důvěra ve státní banku cedulovou a tím i ve valutu samu by byla menší než v banku soukromou. Bylo by to politováníhodné, ale vyloučena taková možnost není. Pak by ovšem nezbylo než voliti menší zlo a rozhodnouti se pro cedulovou banku akciovou.

Ale dříve než rozhodnutí takové padne, bude vždy třeba bedlivě a všestranně věc uvážiti a nedati se vésti předurčenými názory, neb dokonce vlivy určitých kruhů a interestů. Otázka jest závažné důležitosti, a dříve než zejména u nás k ní zaujato bude konečné stanovisko, měla by býti náležitě projednána a připravena. Nejlépe snad širší anketou zástupců theorie i praxe. Ale nikoliv anketou, jaké u nás pohříchu bývají v obyčeji, kde se jen debatuje, bez jakýchkoliv pozitivních výsledků, nýbrž ústní expertisou po anglickém způsobu konanou na základě vypracovaného dotazníku, při které by každý expert byl povinen své názory též odůvodniti a v křížovém výsledku ihned k proneseným námitkám odpověděti. Při tom by ovšem měly býti projednány také všechny ostatní otázky s budoucí cedulovou bankou souvisící a zjednána tak jasný a spolehlivý přehled o všech věcech, které pro základ, organizaci a působnost její budou rozhodnými. Na základě výsledků této ankety by teprve dále mělo býti postupováno, aby instituce pro celé hospodářství státu, pro jeho měnu a úvěr tak významná, jako banka cedulová, byla postavena na pevný, zrale promyšlený základ.